

Николюк О.М.
*докторант кафедри маркетингу,
Житомирський національний агроекологічний університет,
м. Житомир, Україна*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Первинною функцією інституціонального середовища є скорочення невизначеності зовнішнього середовища та, як наслідок, зниження рівня ризиковості сільського господарства і розміру трансакційних витрат. Рівень ефективності функціонування інституцій середовища відображає, наскільки повно виконується ця функція. Тому важливою є оцінка ефективності інституціонального середовища у межах забезпечення ним функції скорочення негативних впливів ризику. Для цього спочатку необхідно оцінити ризиковість діяльності сільськогосподарських підприємств, що здійснюється у два етапи: якісний аналіз ризиків та їх кількісне оцінювання. Перший із виділених підпроцесів передбачає ідентифікацію ризиків та факторів їх впливу. Систематизацію ризиків здійснено залежно від сфер господарського процесу, а саме: ресурсного забезпечення, виробництва, збуту, фінансової діяльності. Кількісна оцінка пов'язана із використанням спеціальних методик, які ґрунтуються на

апараті математичної статистики та теорії ймовірності й математичного моделювання.

Формою прояву ризику визначено непередбачувані відхилення фактичних значень фінансово-економічних показників від тенденційних (трендових). Для оцінки ризиків пропонується використано методика, в основі якої покладено підхід В. Чепурка [1, с. 172–214]. Що ж стосується показників, для яких не характерні тенденційні зміни (наприклад, рівень товарності, податкове навантаження), то в якості бази порівняння, відхилення від якої вважатиметься проявом ризику, можна використовувати їх середній за досліджуваний період або прийнятний для підприємства рівні. Результати оцінювання основних ризиків вітчизняних сільськогосподарських підприємств відображено у табл. 1. Найбільш значущими за результатами розрахунків є підприємницькі ризики, пов'язані із обсягами надання державної підтримки, а також коливаннями рівня рентабельності (особливо у тваринництві). Також вагомими виявилися цінові та виробничі ризики у рослинництві, пов'язані із випадковими коливаннями цін реалізації та рівнів урожайності.

Таблиця 1

Результати оцінювання найбільш значущих ризиків сільськогосподарських підприємств України

Показник, варіація якого є формою прояву ризику	Характеристики семикомпонентного коефіцієнту ризику				
	середнє значення	мінімальне значення	максимальне значення	коефіцієнт варіації, %	відношення розмаху варіації до середньої
Рівень врожайності	0,17	0,13	0,23	19,02	0,57
Середньодобовий приріст м'яса	0,08	0,07	0,08	9,43	0,13
Середньорічний удій молока від однієї корови	0,09	–	–	–	–
Ціна реалізації	0,21	0,12	0,29	33,93	0,78
Рівень товарності	0,14	0,06	0,21	45,86	1,10
Обсяг державної підтримки у виробників сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарських угідь	0,66	0,45	0,86	44,10	0,62
Рівень рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств, у т. ч.:	0,56	–	–	–	–
– у рослинництві	0,39	–	–	–	–
– у тваринництві	0,17	0,13	0,23	19,02	0,57

Методика оцінювання ефективності функціонування виділених на рис. 3.2 елементів інституціонального середовища сільськогосподарських товаровиробників включає кілька етапів:

1. Оцінка семикомпонентного коефіцієнта за ризиками коливання рівня врожайності (x_1), приросту м'яса (x_2), удою молока (x_3), ціни реалізації (x_4), рівня товарності (x_5), обсягу державної підтримки (x_6), рівня рентабельності (x_7) (табл. 3.20). При цьому оцінюватиметься ефективність функціонування інституцій інформації у рамках інформаційного забезпечення щодо погодних змін та виробничих технологій (Y_1), контрактації (Y_2), інформації у межах забезпечення інформацією про ринкову кон'юнктуру (Y_3), вертикальної інтеграції (у т. ч. маркетингова складова) (Y_4), законотворчості та влади (фіскальна політика) (Y_5), законотворчості, влади та права (Y_6), фінансових інституцій (передусім, страхування) (Y_7). Результатом оцінки буде отримання коефіцієнтів ефективності функціонування виділених інституцій ($Y_1 - Y_7$) та узагальненого коефіцієнта ефективності інституціонального середовища сільськогосподарських підприємств (Z). Взаємозв'язок між виділеними показниками представлено у вигляді системи співвідношень:

$$\begin{aligned} Y_1 &= f_1(x_1, x_2, x_3, x_7); & Y_2 &= f_2(x_4, x_5, x_7); & Y_3 &= f_3(x_4, x_5, x_7); \\ Y_4 &= f_4(x_4, x_5, x_7); & Y_5 &= f_5(x_6, x_7); & Y_6 &= f_6(x_6, x_7); & Y_7 &= f_7(x_1, x_2, x_7); \\ Z &= f_8(Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5, Y_6, Y_7). \end{aligned} \quad (1)$$

2. Переведення значень семикомпонентних коефіцієнтів у бали шляхом нормування. Перетворення здійснюватиметься за формулою:

$$x_i = \frac{K_{7ij}}{K^{max}_{7ij}}, \quad i \in I, \quad j \in J \quad (2)$$

де x_i – кількісна оцінка i -го виду ризику за бальною шкалою; I – множина видів ризиків сільськогосподарських підприємств (для досліджуваної задачі $I \in [1;7]$); J – множина видів галузей (для досліджуваної задачі $J \in [1;2]$ – рослинництво та тваринництво); K_{7ij} – семикомпонентний коефіцієнт для i -го виду ризику у j -тій галузі; K^{max}_{7ij} – максимальний рівень семикомпонентний коефіцієнт для i -го виду ризику у j -тій галузі.

Результати переведення отриманих раніше значень коефіцієнтів ризиків у шкалу від 0 до 1 представлено у табл. 2.

Отримані показники $x_1 - x_9$ розглядають як лінгвістичні змінні з єдиною шкалою термів: Н – низький рівень, С – середній рівень; В – високий рівень. Така ж шкала використана для узагальнених показників $Y_1 - Y_7$ та у цілому інституціонального середовища Z .

4. Формування бази знань про співвідношення, представлену у форм. (1).

**Результати нормування семикомпонентних коефіцієнтів ризиків
сільськогосподарських підприємств**

Показник, варіація якого є формою прояву ризику	Середнє значення	Нормоване значення
Рівень врожайності, x_1	0,17	0,26
Середньодобовий приріст м'яса, x_2	0,08	0,11
Середньорічний удій молока від однієї корови, x_3	0,09	0,13
Ціна реалізації, x_4	0,21	0,32
Рівень товарності, x_5	0,14	0,21
Обсяг державної підтримки у виробників сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, x_6	0,66	1,00
Рівень рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств, x_7	0,56	0,85

5. Побудова функцій належності вхідних параметрів. Встановлено, що низькому рівню виділених показників відповідає S -подібна спадаюча функція, середньому – дзвоноподібна, високому – S -подібна зростаюча функція.

Слід зазначити, що відповідний аналіз є суто порівняльним, оскільки в основі лежать нормовані коефіцієнти. Це означає, що у межах даного аналізу інституція із максимальним рівнем ефективності є найбільш ефективною, тоді як у цілому її функції можуть виконуватись не повною мірою.

**Результати порівняльного оцінювання ефективності
функціонування інституцій конкурентного середовища
сільськогосподарських підприємств**

Вид інституції	Рівень ефективності	
	Значення	Категорія
Інституція інформації (у межах погодних змін та виробничих технологій), Y_1	0,57	середній
Інституція контрактації, Y_2	0,55	середній
Інституція інформації (у межах забезпечення інформацією про ринкову кон'юнктуру), Y_3	0,55	середній
Інституція вертикальної інтеграції, Y_4	0,55	середній
Інституція законотворчості, влади та права (у т. ч. фіскальна політика), Y_5 та Y_6	0,12	низький
Фінансові інституції (передусім, страхування), Y_7	0,79	високий
Інституціональне середовище, Z	0,50	середній

Найнижчий рівень ефективності характерний для функціонування інституції законотворчості, влади та права, тобто інституції, яка практично ніяк не регулюється безпосередньо товаровиробниками (табл. 3). Висока ефективність інституції страхування пов'язана із ефективністю обов'язкового державного страхування врожаю та поголів'я тварин та птиці, що супроводжується незначними коливаннями рівнів врожайності та продуктивності сільськогосподарських тварин.

Водночас, високий рівень ризику коливання рівня рентабельності (пов'язаний у т.ч. із неефективністю інституції добровільного страхування підприємницьких ризиків) скорочує результативність страхування приблизно на 11–13%. Невисокі рівні виробничого ризику вітчизняних сільськогосподарських підприємств також пояснюються відносно високим рівнем володіння інформацією про технологію виробництва та погодні умови, які визначають строки проведення сільськогосподарських робіт. У цілому рівень ефективності інституціонального середовища сільськогосподарських підприємств з позицій виконання ним функцій зниження негативної дії ризиків оцінено як середній.

Список використаної літератури:

1. Чепурко В. В. Экономический риск аграрного производства: теория, методы оценки, управление / В. В. Чепурко. – Симферополь : Таврия, 2000. – 308 с.